

WILDZIEKTEN IN BEELD

ZWARTWILDJAGERS DOEN BLOEDONDERZOEK

Monitoring gezondheidsstatus van wilde zwijnen

Foto: Michael Migos

Nederland kent sinds de eeuwwisseling een snelle toename van het aantal wilde zwijnen. In het begin van de zomer kunnen er in ons land na een goed voedseljaar ruim 10.000 wilde zwijnen rondlopen.

Tekst Michiel Kroese en Tosca Ploegaert

Met dank aan Eefke Weesendorp en Willie Loeffen van het WBVR

in beeld te brengen, is door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit een monitoringsprogramma via bloedonderzoek ingesteld. Dit monitoringsprogramma wordt samen met de betrokken provincies, gekwalificeerde personen (GP'ers) en jagers uitgevoerd door het nationaal referentielaboratorium voor aangifteplichtige dierziekten: Wageningen Bioveterinary Research (WBVR) in Lelystad.

Exportpositie

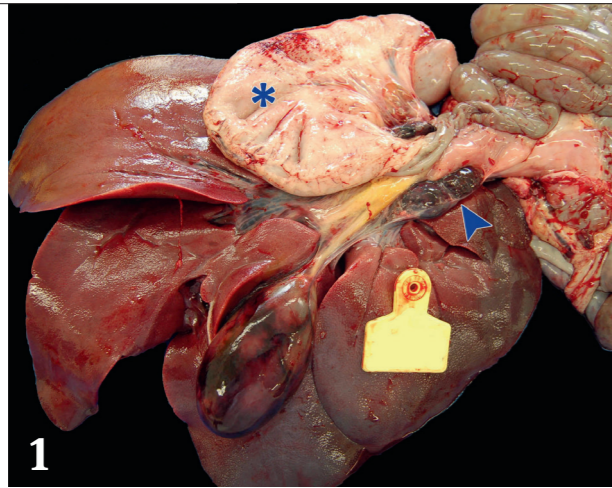
Aangifteplichtige ziekten bij varkens zijn onder andere Afrikaanse varkenspest (AVP), Klassieke varkenspest (KVP) en de ziekte van Aujeszky (ZvA), ook wel pseudorabiës genoemd. Het zijn virusziekten die zowel bij gehouden als wilde varkens kunnen voorkomen. Een aantal andere diersoorten is ook gevoelig voor ZvA (en overlijdt eraan). Mensen zijn ongevoelig voor AVP, KVP en ZvA maar kunnen die wel gemakkelijk overbrengen. De drie genoemde ziekten kunnen de exportpositie van de Nederlandse varkenshouderij (totale omzet ruim 8 miljard euro) ernstige schade toebrengen. Afrikaanse varkenspest staat op dit moment het meest in de belangstelling, aangezien het virus vanuit het oosten van Europa steeds naderbij komt en intussen is opgedoken in de Belgische Ardennen.

Bemonstering in de praktijk

Hoe stel je deze ziekten nu vast? In principe is het lastig om aan levende dieren in het veld met zekerheid vast te stellen welke ziekte ze onder de leden hebben. Bij dode dieren kunnen er monsters worden genomen. Bemonstering van geschoten wilde zwijnen is daarom een belangrijke methodiek om onderzoek uit te voeren. In het huidige monitoringsprogramma worden van gedode wilde zwijnen bloedmonsters verzameld. In de twee formele leefgebieden van het wilde zwijn, de Meinweg en de Veluwe, wordt een deel van de geschoten wilde zwijnen bemonsterd. Van de Meinweg worden alle bloedmonsters van wilde zwijnen ouder dan zes maanden verzameld, terwijl op de Veluwe een steekproef van ongeveer 60 bloedmonsters verzameld wordt. Op de Veluwe leven wilde zwijnen binnen een raster en is er in principe geen contact mogelijk met varkenshouderijen. Buiten deze gebieden (nulstandgebied) wordt van elk geschoten wild zwijn een bloedmonster genomen. Hier leven wilde zwijnen niet binnen rasters en kunnen ze zich over grote afstanden verplaatsen in gebieden waar ook veel varkenshouderijen voorkomen. In totaal gaat het naar

Door hoge aantallen en dichtheden van wilde zwijnen neemt het risico op uitbraken van dierziekten, die ook voor gehouden varkens besmettelijk zijn, toe. Dit kan grote economische gevolgen hebben. Om de gezondheidsstatus van de wilde zwijnen en de mogelijke intrede van besmettelijke aangifte- en bestrijdingsplichtige varkensziekten

FOTO 1
Bloeding van de hepatogastrische lymfeklieren (zie pijl), dit is zeer kenmerkend voor Afrikaanse varkenspest. De wand van de galblaas laat ook bloedingen zien. In het maag-darmstelsel zijn puntbloedingen te zien (zie sterretje)

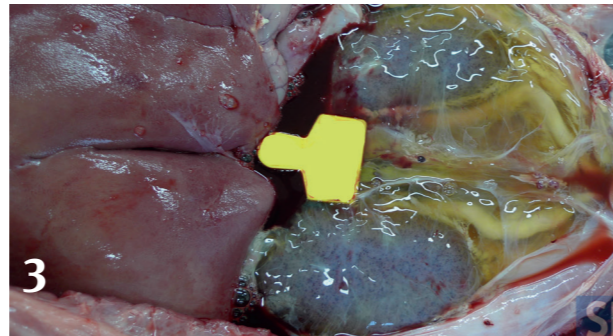
schatting om 1800-2000 bloedmonsters voor het jaar 2018. De monsters worden door WBVR steekproefsgewijs getest op de aanwezigheid van antilichamen tegen AVP, KVP en ZvA.

Verschijselen Afrikaanse en Klassieke varkenspest

De verschijnselen van AVP en KVP lijken op elkaar en deze ziekten zijn dan ook niet op grond daarvan te onderscheiden. Verschijnselen die voorkomen en kunnen duiden op AVP of KVP zijn: plotselinge dood, een combinatie van algemene ziekteverschijnselen (koorts, niet willen eten, lusteloosheid, gewichtsverlies, abortus bij drachtige zeugen) en/of één of meer specifiekere ziekteverschijnselen, zoals maagdarmkanaal- en/of luchtwegverschijnselen, huidverkleuring, laesies (beschadigingen) en/of afsterven van de huid (vooral aan extremiteiten), snelle ademhaling, ooguitvloeiing, en kreupelheid. Verschijnselen zijn bij jongere dieren over het algemeen ernstiger dan bij oudere. De sterfte onder de dieren kan oplopen tot 100%, mede afhankelijk van het ziekmakend vermogen van het betreffende virus en de leeftijd van het dier. Het AVP-virus dat nu in Oost-Europa heerst, heeft een sterk ziekmakend vermogen met een sterfte tot 100%. Bij KVP kunnen daarnaast ook de volgende verschijnselen voorkomen: bindvliesontsteking (conjunctivitis), gezwollen lymfeknopen, neurologische verschijnselen, biggen met aangeboren trillingen en/of zwakte. Bij AVP komt bloederige diarree voor. Wanneer een dood dier wordt opengemaakt kunnen bloedingen, laesies, zweren, verkleuringen (bijvoorbeeld kleine rode bloedinkjes) op verschillende organen, vergroting of zwellen van organen, en overvloed aan vocht in buik- en/of borstholte en/of hartzakje gevonden worden.

Verschijselen Ziekte van Aujeszky

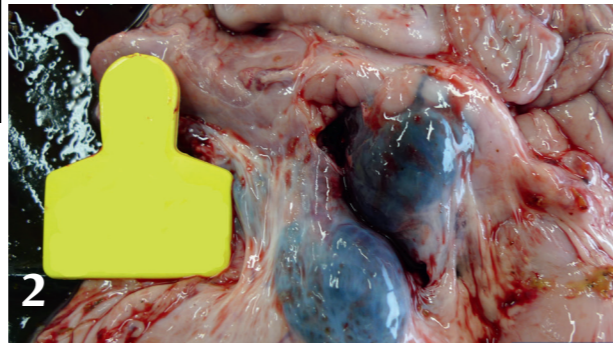
FOTO 3
In ernstigere gevallen kan perirenale oedeem worden waargenomen (vocht-oophopingen in het gebied rondom de nieren). Op de afbeelding is het buikvlies verwijderd. De nieren hebben meerdere puntbloedingen

FOTO 4
Puntbloedingen (kleiner dan 3 mm in diameter) in nierschors en nierbekken

Via het nemen van bloed-monsters kunnen eventuele ziekten worden vastgesteld

FOTO 2
Een andere afbeelding van de hepatogastrische lymfeklieren. Dit is een van de vaker voorkomende aandoeningen bij dieren met de AVP

De verwachting is dat besmette wilde zwijnen geen grote afstanden zullen afleggen

Verschijselen van ZvA bij jonge biggen zijn sterfte, koorts en neurologische verschijnselen zoals trillen, incoördinatie en toevallen. Varkens vanaf twee maanden oud kunnen koorts krijgen, niet willen eten en luchtwegverschijnselen vertonen, variërend van verkoudheidsverschijnselen tot longontsteking. Volwassen dieren ontwikkelen vooral luchtwegverschijnselen en het kan in drachtige zeugen onder andere abortus veroorzaken. Op organen kunnen plaatselijke beschadigingen te zien zijn, en witte vlekken op de lever bij jonge biggen. Bij het ontweiden van wilde zwijnen is het dus altijd belangrijk om alert te zijn op deze verschijnselen. Niet alle verschijnselen hoeven altijd voor te komen. Een aantal verschijnselen zijn zo algemeen dat geen goed onderscheid valt te maken met andere ziekten.

Verspreiding

Het AVP-virus verspreidt zich direct van dier naar dier. Door het slachten van besmette dieren kan het virus in de voedselketen terecht komen, en via het voeren van onder andere voedselresten weer

bij varkens terechtkomen. Verder kan er indirect verspreiding plaatsvinden via verontreinigde materialen. Zachte teken, van het geslacht Ornithodoros, spelen in Afrika een belangrijke rol, maar er zijn geen aanwijzingen dat dit in Europa aan de orde is. Er is geopperd dat bloedzuigende insecten (stallvliegen) het virus wellicht passief kunnen overdragen (zonder dat het virus zich in de vlieg vermenigvuldigt). Dit is in Europa echter nog niet als oorzaak van een uitbraak aangetoond. Het KVP-virus verspreidt zich ook via direct contact tussen besmette en gevoelige dieren en indirect op korte afstand via de lucht, via besmette materialen, en via slacht- of voedselafval. Het ZvA-virus verspreidt zich via direct contact, en indirect meestal via inhalatie van virusdeeltjes in de lucht. De virussen overleven kortere of langere tijd (tot wel 6 maanden) in dode dieren, varkensproducten die onvoldoende behandeld zijn, waaronder rauw, gedroogd en gerookt vlees, en op besmette materialen. In bevroren producten kunnen de virussen wel een jaar of langer overleven. Verspreiding van AVP via het voeren

Foto: Michael Migos

van producten van besmette dieren is in Oost-Europa een van de verspreidingsroutes gebleken. De verspreiding over grotere afstand kan hierdoor waarschijnlijk verklaard worden. Of deze ziekten zich ook via predatoren als wolf, vos of roofvogels kunnen verspreiden is niet bekend, maar lijkt onwaarschijnlijk. Hier is op dit moment geen bewijs voor.

Kansenspel

Afrikaanse varkenspest komt oorspronkelijk voor in Afrika. In 2007 is het in Georgië terechtgekomen en sindsdien naar omliggende gebieden verspreid, waaronder Rusland en Oost-Europa, en is nu ook in België gesignaleerd. De kans dat AVP binnenkort Nederland bereikt, wordt als klein ingeschat. Besmette wilde zwijnen zullen niet zo snel de afstand naar Nederland afleggen. De huidige verspreiding over grote afstanden is voornamelijk te wijten aan menselijk handelen (overdracht via besmette varkensproducten, wilde zwijnen(producten) of besmet materiaal) en niet aan de natuurlijke verplaatsing van wilde zwijnen. Wel kan een lagere zwijnendichtheid bijdragen aan het voorkomen of verder inperken van de verspreiding van AVP of KVP. De kans dat KVP Nederland bereikt is nog kleiner. Klassieke varkenspest komt op dit moment niet voor in Europa. Voor zover er informatie beschikbaar is of nog gerapporteerd wordt, komt ZvA bij wilde zwijnen nog in grote delen van Europa voor. Deze ziekte is overigens voor jachthonden wel besmettelijk en risicovol.

Foto: Bertus Kelderman

Aandachtspunten

- Treft u 1 dood wild zwijn, meld deze via het meldingsformulier op de website van Dutch Wildlife Health Centre (<https://www.dwhc.nl/meldingsformulier/>).
- Bij het aantreffen van meerdere dode en/of zieke wilde zwijnen, meld dit aan de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA landelijk meldpunt: 045-5463188).
- Voor jagers die in het buitenland jagen geldt dat uit besmette gebieden onder geen enkele voorwaarde wilde zwijnen of producten daarvan mogen worden ingevoerd in Nederland. Daarnaast strekt het tot aanbeveling goed op de hoogte te zijn van de lokale regelgeving. Het meenemen van een jachttrofee uit met AVP-besmette gebieden wordt ten strengste afgeraden.
- Gebruik tijdens het ontweiden van een wild zwijn handschoenen. Het is raadzaam na de jacht en/of het ontweiden al het materiaal inclusief kleding en schoeisel te reinigen en te desinfecteren. Na het elders ontweiden, klaarmaken of consumeren van zwijnenvlees, de restanten inclusief alle overblijfselen niet terugvoeren naar de natuur. Etensresten en slachtafval op een verantwoorde manier afvoeren, google op: 'jagersvereniging kliko'
- Sommige natuurbeheerders laten geschoten wilde zwijnen achter in het bos voor biodiversiteit, maar dat wordt afgeraden
- Vermijd direct na de jacht contact met varkenshouderijen
- Neem geen wilde zwijnen- of gehouden varkensproducten (vanuit het buitenland) mee naar een varkenshouderij. Ook gekochte producten kunnen van besmette varkens komen.
- Neem daarom vanuit een bezoek aan Rusland, Oost-Europa of België geen vleeswaren (onder andere salami of gedroogde worst) of andere varkensproducten mee naar Nederland en gooi dergelijke producten niet weg in de omgeving of in open vuilnisbakken (waar wilde zwijnen mogelijk bij kunnen)

De voor honden besmettelijke Ziekte van Aujeszky komt bij wilde zwijnen nog in grote delen van Europa voor

Een lagere zwijnendichtheid kan bijdragen aan het voorkomen van de verspreiding van AVP

Ontwikkelingen rond Afrikaanse Varkenspest

Afrikaanse varkenspest is tot nu toe (5 november) geconstateerd in 11 Europese landen. België is daarvan het meest westelijk gelegen land. Hier bevindt het virus zich nog steeds in het oorspronkelijk afgegrensd gebied van 63.000 hectare in het zuidoosten van Wallonië, grenzend aan Luxemburg en Frankrijk. Hier zijn 159 viruspositieve kadavers gevonden (tot 6 november). Het afgegrensd gebied is inmiddels verdeeld in drie zones: de kernzone waarin de positieve gevallen tot nu toe werden aangetroffen, een randzone daar omheen en een bufferzone tegen de grens van Luxemburg en Frankrijk aan. Tsjechië heeft zich middels een 'eigen verklaring' weer vrij verklaard van Afrikaanse varkenspest. De bron van de besmetting in België is nog steeds niet definitief bekend. De drie leidende theorieën zijn: import van besmette vleeswaren door vrachtwagenchauffeurs, import van besmet materiaal door legerenheden naar het oefenkamp dat midden in het getroffen gebied ligt, en import van besmette levende wilde zwijnen door jagers. Er is DNA-onderzoek gedaan bij de dode zwijnen. De uitslag daarvan is nog niet bekend gemaakt. Het vermoeden is dat het virus al sinds april in het gebied aanwezig is, als eerste in of nabij het oefenkamp van defensie.

Bestrijding

De Europese Voedselveiligheidsautoriteit EFSA adviseerde in juni 2018 op basis van wetenschappelijke inzichten en de ervaringen elders in Europa, om bij een uitbraak het besmette gebied te isoleren via een raster, in een bufferzone daaromheen alle wilde zwijnen te doden en vervolgens van buiten naar binnen het besmette gebied leeg te ruimen. De Belgische overheid handelt in lijn met dat advies. Tot 15 oktober gold in het gehele afgegrensd gebied van 63.000 hectare een verbod op jacht, (lok)voeren, bos- en landbouwbouwactiviteiten en recreatie in de bosgebieden. In alle gebieden wordt actief gezocht naar kadavers van wilde zwijnen, die door gespecialiseerde functionarissen worden afgevoerd, getest en vernietigd. Voor de periode van 15 oktober tot 14 november is bepaald dat in alle gebieden (lok)voeren verboden blijft, in het kerngebied en buffergebied het jachtverbod van kracht blijft, terwijl in de bufferzone actief gejaagd gaat worden om alle wilde zwijnen te verwijderen. Alle in de bufferzone geschoten zwijnen worden getest op het virus, afgevoerd en vernietigd. Men probeert een netwerk van rasters te creëren om het beheer van de zwijnen te ondersteunen.

Foto: Michael Migas

In principe is er geen veterinair advies om ontweiden af te voeren, maar informeer voor alle zekerheid bij de FBE in uw provincie

Foto: Michael Migos

In het kader van de dreiging van Afrikaanse varkenspest is het organiseren van een beperkte bewegingsjacht in een aantal provincies toegestaan. Omwille van de veiligheid is het gebruik van zogenoemde drukjachtbokken een must

Foto: Christian Neitzel

Preventie

De Europese Voedselveiligheidsautoriteit EFSA adviseert om in gebieden waar het Afrikaanse Varkenspestvirus nog niet voorkomt de wilde zwijnenstand zo laag mogelijk te maken, zodat de kans dat het virus in de wilde zwijnenpopulatie landt zo klein mogelijk is. In lijn daarmee adviseerde het Nederlandse Deskundigenberaad van het ministerie van LNV om de wilde zwijnenstand in Nederland buiten de leefgebieden zo laag mogelijk te maken. Daartoe heeft het ministerie van LNV een beperkte vorm van bewegingsjacht (maximaal zes geweren, zes drijvers en drie aangeliende honden) toegestaan in de provincies Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg. Ook wordt gewerkt aan het toelaten van geluidempers op jachtwapens van vrijwilligers. De Jagersvereniging heeft een handreiking voor de uitvoering van deze vorm van bewegingsjacht opgesteld. Uit het landelijk overleg over gevonden dode wilde zwijnen bleek ook dat zolang er geen uitbraak in Nederland voorkomt of nieuwe uitbraak elders optreedt, er geen veterinaire aanleiding is om direct na afschot ontweidse af te voeren of te begraven. Per provincie kunnen er wellicht redenen zijn om daarvan af te wijken. Informeer dus bij de FBE in de provincie wat de daar geldende afspraken zijn. Volgens de huidige provinciale ontheffingen in Noord-Brabant moet, op

twee gebieden na waar vastgestelde gebiedsplannen van kracht zijn, een nulstand van wilde zwijnen worden nagestreefd. Niet alle terreinbeherende organisaties lijken daar invulling aan te willen geven. Dat houdt onder meer in dat de nu toegestane beperkte bewegingsjacht niet overal in goede overeenstemming kan plaatsvinden. Hier zou een provinciale opdracht uitkomst kunnen bieden. De provincie Limburg hanteert weliswaar een iets andere definitie van nulstand, maar ook daar kan het nodig zijn om provinciale opdrachten te verstrekken als terreinbeheerders geen bewegingsjacht toestaan. Vanzelfsprekend wordt eerst ingezet op goed onderling overleg. Alle partijen hebben immers belang bij het voorkómen van een uitbraak van Afrikaanse varkenspest onder de wilde zwijnen in Nederland. Die zou immers gepaard gaan met een ellendige lijdensweg voor de getroffen wilde zwijnen, mogelijk uitmondend in het verdwijnen van wilde zwijnen in besmette gebieden. Daarnaast zullen jacht- en natuurgebieden langdurig worden afgesloten, worden varkenshouderijen met buitenuitloop onmogelijk en zijn de economische gevolgen voor de varkenssector desastreus. De Jagersvereniging hoopt en verwacht dat alle betrokken partijen hun verantwoordelijkheid nemen.

De Jagersvereniging bepleit de mogelijkheid tot het gebruik van geluidempers zonder dat daar een ontheffing voor nodig is

Voor vragen en informatie over het monitoringsprogramma Wilde zwijnen in Nederland kunt u terecht bij WBVR: wildeszwijnen.bvr@wur.nl